

УДК 338.436

М. П. Бутко,

д. е. н., Чернігівський державний технологічний університет

В. С. Родін,

к. е. н., Чернігівський державний технологічний університет

АГРОПРОМИСЛОВА ІНТЕГРАЦІЯ ЯК ШЛЯХ АКТИВІЗАЦІЇ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА

Провести аналіз діяльності агрохолдінгів України, що діють в Чернігівській області. Визначити основні переваги та недоліки функціонування агрохолдінгів.

To conduct the analysis of activity of agrarian holding Ukraine, that operate regions in Chernigov. To define basic advantages and lacks of functioning of agrarian holding.

Ключові слова: агропромислова інтеграція, аграрне виробництво, агрохолдінги.
Key words: agroindustrial integration, agrarian production, agrarian holding.

ВСТУП

Сільське господарство як провідна галузь агропромислового комплексу України в трансформаційний період опинилась у важкому економічному становищі. У результаті руйнування національної технологічної інфраструктури, передусім машинобудівної галузі, без системних трансформаційних перетворень, втрати управління аграрним сектором економіки катастрофічно зменшилося виробництво сільськогосподарської продукції. Досвід останніх років, особливо за умови вступу України до СОТ, зумовив необхідність фундаментальних зрушень в цьому локомотивному секторі національної економіки. При цьому важливо невідкладно розв'язати ряд проблем на економічному, організаційному та соціальному рівнях.

РЕЗУЛЬТАТИ

На нинішньому етапі розвитку світового господарства економіки всіх країн взаємопов'язані, Україна також не є винятком. Головне

питання на економічному рівні, яке має бути розв'язане для поглибленої інтеграції України у світове співтовариство, а саме — просування вітчизняної продукції на міжнародні ринки, є впровадження у виробництво світових стандартів якості (ISO, Codex Alimentarius). Насамперед, досягти таких стандартів досить важко невеликим та дрібним сільськогосподарським виробникам і переробним підприємствам, не говорячи вже про домогосподарства населення. Проте частка їх у виробництві окремих видів продукції, таких як молоко, овочі, картопля, сягає 70—90 % [2]. На всій території України існує близько 150 доїльних залів європейського рівня. В нашій державі лише 6—7 підприємств здатні виробляти молоко найвищого "екстра" класу [7]. Наприклад, в Чернігівській області виробляється лише 3% молока, що відповідає світовим стандартам якості.

Вирішення цієї проблеми потребує суттєвих інвестицій, тому без залучення до цього вагомих вітчизняних та іноземних інвесторів вона не зрушиться. Держава також має взяти участь —

Таблиця 1. Найбільші агрохолдинги України, що діють в Чернігівській області

Назва агрохолдингу	Спеціалізація	Загальна площа с.г. угідь України, тис. га	Кількість переробних підприємств, од.
ТОВ «Українські аграрні інвестиції»	Виробництво і переробка с.г. продукції	250	14 молокозаводів
ЗАТ «Індустріальна молочна компанія»	Вирощування зернових, ріпаку, сої	150	Проект з будівництва молочних ферм до 2015 р.: загальна потужність в 200 тис. голів дійного стада; вартість проекту – 22 – 25 млн євро
«Украгроінвест»	Вирощування, закупівля, реалізація і переробка зернових культур, ріпаку, сої	140	«Ланнівський молочноконсервних комбінат», Хмельницький завод сухого знежиреного молока
ДП «Нафком – Агро»	Виробництво і переробка с.г. продукції	112	Елеватори, цукрозавод
ВАТ «Укрзернопром»	Вирощування зернових, олійних культур, ріпаку	100	30 підприємств борошномельної і хлібопекарської промисловості в різних регіонах країни; 8 хлібозаводів, птахофабрики, елеватори
ТОВ «Земля і Воля»	Вирощування кукурудзи, зернових культур,	30	Завод по виробництву кукурудзяної крупи, елеватори місткістю 160 тис. т.
ТОВ «Галс-К ЛТД»	Виробництво і переробка с.г. продукції	30	Григор.- Пустогарівський цукровий завод, Линовицький цукрокомбінат «Красний», Кашперівське ХПП

як інвестор і як організатор інституційних умов для активізації інвестиційних процесів. Головна увага має бути сконцентрована на розширенні виробництва такої сільськогосподарської продукції, яка б повністю задовольнила потреби внутрішнього ринку, а також забезпечувала високий рівень прибутку при експорті. Саме на ці пріоритети мають в першу чергу спрямовуватися інвестиційні ресурси, що дозволять через інноваційну активність отримати продукцію світової якості.

Суттєві перепони, які впливають на розвиток вітчизняного конкурентоздатного агровиробництва, викликані його організаційними аспектами. Ситуація погіршена дефіцитом на селі висококваліфікованих спеціалістів у області економіки, фінансів та менеджменту. Ця проблема на пряму пов'язана з негативною демографічною ситуацією, соціально невлаштованністю територій, що зумовило відтік молоді з села. Внаслідок цього незначний відсоток населення проявляє зацікавленість до підприємницької діяльності і, тим більше, здатні до її успішного здійснення. Такі фактори різко знижують вірогідність

успішної самоорганізації суб'єктів господарської діяльності на селі на рівні, що дозволить би забезпечити продовольчу безпеку України. Також це прямо чи опосередковано відбувається на кількості та якості сільськогосподарської сировини, що виробляється приватними господарствами, ускладнює встановлення довготривалих економічних відносин з переробними підприємствами.

Сучасні світові тенденції спонукають вітчизняних аграріїв до пошуку альтернативних шляхів забезпечення масового виробництва сільськогосподарської продукції, якість якої відповідала б вимогам міжнародних ринків. Один з таких шляхів полягає у створенні великих агропромислових угруповань, які дозволяють сконцентрувати фінансові ресурси, спрямувати їх на запровадження новітніх технологій та суттєво посилити конкурентні позиції України у виробництві окремих видів сільськогосподарської продукції.

Найбільш поширеною формою таких формувань в АПК України є агрохолдинги, які утворюються внаслідок вертикальної інтеграції. Агрохолдинги як феномен пореформеного розвитку аграрного сектора економіки України виникли під впливом ряду економічних стимулів і не є виключно українським явищем. Агрохолдинги існують у багатьох постсоціалістичних країнах східної Європи та колишніх республіках Радянського Союзу. Особливо слід відзначити країни зі значними обсягами земельних ресурсів, зокрема Росію та Казахстан. Загалом виникнення агрохолдингів в зазначених країнах пов'язано з недоліками і провалами у реформуванні економіки, відсутністю необхідних інституційних і правових умов для ведення ефективного бізнесу [2].

Створення агрохолдингів зумовлене необхідністю вирішення таких питань:

Створення агрохолдингів зумовлене необхідністю вирішення таких питань:

— органічне зростання існуючої виробничої бази шляхом модернізації та підвищення ефективності роботи, що надає можливість підвищувати його ефективність, забезпечивши оптимальну тривалість сезону переробки сільськогосподарської продукції, а також значно зменшувати споживання енергоносіїв;

— поглиблення вертикальної інтеграції та оптимізація логістики, яка сприяє забезпеченню безперебійних поставок та якості сировини, зниженню собівартості виробництва і, як наслідок, більш високої його прибутковості та конкурентоздатності на вітчизняних і зарубіжних ринках;

— збільшення площі сільськогосподарських угідь та підвищення врожайності, що дозволить нарощувати обсяги виробництва зернових та олійних культур;

— прагнення до розширення експорту та виходу на нові зовнішні ринки;

— виконання нових міжнародних правил торгівлі продовольчими товарами, а саме: пакування та маркування, стандарти якості тощо.

Результати дослідження показали, що в Україні агропромислова інтеграція набуває всебільшого значення — як джерело реальних інвестицій та форма підвищення конкурентоздатності. Агропромислова інтеграція може стати потужним засобом стабілізації й розвитку сільського господарства та пов'язаних з ним галузей. Підґрунтям сучасної агропромислової інтеграції є не тільки оптимізація торговельних зв'язків підприємств, що входять до єдиного продовольчого ланцюга, але й інвестиційні потоки. Так, за наявними даними, в Україні загальна площа сільськогосподарських угідь, що знаходяться в управлінні агрохолдингів, складає 3,1 млн га. В країні діє близько 40 великих інтегративних формувань холдингового типу та ще 50 відносно дрібних, безпосередньо в Чернігівській області прямо чи опосередковано працює 7 (табл. 1).

Треба зазначити, що поряд з позитивною ознакою створення в Україні агрохолдингів, є

Таблиця 2. Основні переваги та недоліки функціонування агрохолдингів

Позитивні фактори	Негативні фактори
Залучення інвестицій у сільське господарство	Вірогідність монополізації продуктового ринку
Інтеграція сільського господарства і переробної промисловості	Реалізація корпоративних інтересів на ринку землі
Залучення і використання новітніх екологічно чистих технологій	Витискання дрібних та середніх товарних виробників
Забезпечення замкнутого функціонування фінансових ресурсів АПК	Маніпулювання ринковими цінами на основні продукти харчування
Можливості просування товарів на світові ринки	Байдужість агрохолдингів до соціальної та інженерної інфраструктури на територіях їх функціонування
Зниження собівартості продукції	Зацікавленість у високоприбуткових сільськогосподарських галузях та нехтування низькоприбутковими, зокрема тваринництвом
Забезпечення продовольчої безпеки держави	-
Можливість масштабного виробництва споживчих товарів	-
Можливість виробництва продукції, що відповідає світовим стандартам якості ISO, Codex Alimentarius	-
Інше	-

й ряд негативних факторів, вплив яких необхідно подолати (табл. 2). Найсуттєвіший з них — ігнорування інфраструктурних проблем розвитку сільських територій. Якщо в радянські часи майже всі витрати, пов'язані з розвитком сільської місцевості, брали на себе держава і місцеві колективні сільськогосподарські підприємства, то зараз більшість бюджетів сільських громад не мають стабільних джерел наповнення.

Виникнення агрохолдингів не внесло помітних змін в існуючу ситуацію на селі. Агрохолдинги, як правило, — це бізнесові проекти, основною метою яких є примноження капіталу їхніх засновників. Підтримка і розвиток сільської інфраструктури не є функцією агрохолдингів.

Слід відмітити, що окремі агрохолдинги несуть витрати, пов'язані з підтримкою соціальної інфраструктури села. Однак у зв'язку з тим, що агрохолдинги зареєстровані у великих містах, вони рідко сплачують податки до периферійних бюджетів, де безпосередньо вони здійснюють виробничу діяльність. Колишні колективні сільськогосподарські підприємства, які втратили статус юридичної особи, перетворилися у філії або підрозділи агрохолдингів. Це, звичайно, є недоліком для сільських територій.

Актуальною залишається проблема безробіття місцевих жителів на територіях діяльності агрохолдингових формувань. Це часто пояснюється обмеженістю робочих місць в структурі агрохолдингу, а також недостатнім рівнем кваліфікації місцевого працеспроможного населення.

Для покращення впливу діяльності агрохолдингів на соціальну інфраструктуру села держава через інституційні механізми зобов'язана:

— Запровадити механізм, який би забезпечував сплату податків юридичними та фізичними особами, що ведуть агробізнес не за місцем реєстрації їх головної компанії, а за місцем діяльності їх підрозділів, тобто у сільській місцевості. Такий підхід дозволить сільським радам акумулювати кошти місцевих бюджетів для розвитку соціальної інфраструктури села.

Введення цього механізму оподаткування має бути зваженим, щоб виключити можливість подвійного оподаткування. Можна запровадити сплату податків на власний розгляд або ж звільнити від оподаткування спонсорство та благодійні виплати. Крім того, необхідно здійснювати відрахування для поповнення бюджетів місцевої влади, які б самостійно могли здійснювати соціальні виплати, вирішувати питання належного утримання шкіл, дитячих садків, медичного обслуговування, будівництва та ремонту доріг, освітлення вулиць тощо.

— З метою забезпечення вітчизняного споживача безпечними й корисними продуктами харчування, зміцнення здоров'я української нації та раціонального використання природних ресурсів, треба стимулювати застосування екологічно чистих технологій як в сільському господарстві, так і в споріднених галузях АПК. Впровадження таких технологій дозволить не тільки вирішити проблему насичення якісною продукцією внутрішнього ринку, а й налагодити її стабільний експорт на світові ринки.

— Недопускати монополізацію агровиробництва для запобігання встановленню монополю високих цін. Це надасть змогу реалізувати умови вільної конкуренції та демонополізації розвитку сільськогосподарського виробництва. Паралельний із інтегрованими формуваннями розвиток фермерства, домашніх господарств, сімейних кооперативів тощо буде додатково сприяти покращенню соціальної інфраструктури у сільській місцевості.

ВИСНОВКИ

З одного боку, тенденція створення інтегрованих формувань приваблює тим, що робить економіку більш відкритою, дозволяє здійснювати концентрацію ресурсів на пріоритетних напрямках агропромислового сектора, дозволяє досягти високих результатів у виробництві якісної сільськогосподарської продукції та робить можливим піднесення інвестиційного рейтингу сільського господарства. Це в свою чергу прискорить розвиток вітчизняної сировинної бази та спонукатиме відмову від імпортованої сировини. З іншого боку, самі по собі інтегровані агропромислові формування на даному етапі досить повільно сприяють розвитку соціальної інфраструктури села. Водночас у розв'язанні проблем стабілізації і розвитку сільських територій в Україні повинна спрацювати зважена та цілеспрямована державна політика.

Література:

1. Воробьев Ю.Н. Механизм регулирования инвестиционной деятельности в аграрном комплексе региона / Ю.Н. Воробьев, Е.А. Туманова // Экономика и управление. — 2008. — № 1 — С. 14.
 2. Дем'яненко С.І. Агрохолдинги в Україні: Добре чи погано? Серія консультативних робіт / С.І. Дем'яненко / Німецько-Український Аграрний Діалог Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. — К., Серпень, 2008. — 16 с.
 3. Малік М.Й. Розвиток сільського господарства в регіоні Карпат: монографія / М.Й. Малік, С.І. Белей. — К.: ННЦ ІАЕ, 2008. — 248 с.
 4. Павлов В.І. Транспортно-логістичний комплекс регіону: інтеграційні процеси: монографія / В.І. Павлов, С.М. Бортнік, Інститут регіональних досліджень НАН України та ін. — Рівне; Луцьк; Надстир'я, 2005. — 256 с.
 5. Павлиш Е.В. Інноваційна складова регіональної конкурентоспроможності: монографія / Е.В. Павлиш, ДВНЗ "Донецький національний технічний університет". — Донецьк: МПП "ВІК", 2008 — 185 с.
 6. Регіональний розвиток в умовах глобальних інтеграційних процесів (на прикладі Дніпропетровщини): матеріали круглого столу. — Д., 2004. — 84 с.
 7. Скорік С., Шлях гігантам / С. Скорік // Агроперспектива. — 2007. — 11(95). — С. 24.
 8. Шифф М. Региональная интеграция и развитие / М. Шифф, Л. Уинтерс. — М.: Весь мир, 2005. — 375 с.
- Стаття надійшла до редакції 20.01.2010 р.*